

pratite nas

TRAŽI

Vijesti Komentari Sport Scena Život i stil Znanost i tech Multimedija Info Magazin
Književnost

AKTUALNE TEME NK Rijeka IZBJEGLIČKA KRIZA Europski izbori 2019.

'VJEČNI FAŠIZAM' U IZDANJU TIM PRESSA

Prijevod knjige Umberta Eca: Fašizam uvijek služi elitama da opstanu na vlasti

[Pogledaj sve iz: Književnost](#)

[Pogledaj sve vijesti](#)

Autor: Jaroslav Pecnik

Objavljeno: 26. svibanj 2019. u 16:55

Iako je fašizam, kako kaže Eco: zbrkani i konfuzni totalitarizam, mješavina različitih nekoherentnih političkih i filozofskih ideja, »prava košnica proturječja, pojam fašizam se prilagođava svemu, jer je moguće eliminirati iz jednog fašističkog režima jedan ili više aspekata, a i dalje će se moći prepoznati kao fašistički

Fašizam se pred našim očima obnavlja, razvija, jača; ozbiljni analitičari, ne bez osnove, ili tek na temelju pukih impresija, već iz jasno i precizno detektiranih pojava upozoravaju kako Europa, ali i čitav svijet srljaju u novu neizvjesnost i moguću katastrofu.

A većina političara to ne vidi, i(li) ne želi vidjeti; obuzeti sobom, svojim populizmom, interesima, borbom za glasove i vlast zatvarajući oči pred zastrašujućom zbiljom; nepodnošljivom lakoćom neodgovornosti siju obećanja bez pokrića, a bez da imaju barem minimalno razrađene mehanizme i ideje kako da eskalirajuću krizu (ekonomsku, socijalnu, demografsku, sigurnosnu, imigrantsku, i ne na kraju moralnu) barem obuzdaju ako je već nisu u stanju zaustaviti.

Uoči EU- parlamentarnih izbora, a u godini kada se obilježava crna stogodišnjica rođenja

(talijanskog) fašizma, upravo na primjeru Italije, ali i mnogih drugih zemalja, naravno uključujući i Hrvatsku, možemo zorno ilustrirati rađanja i razvoj »novog« fašizma.

Fašizam se reinkarnira u stotinu novih lica

Fašizam se reinkarnira u stotinu novih lica i likova i upravo o tomu govori maestralna Ecova knjiga; ur-fašizam sve jače priziva vampire prošlosti željne krvi, a migranti oko kojih se danas lome koplja nisu stvarna meta, a još manje uzrok problema; oni su samo »pogodan materijal« koji je iskorišten da se novi fašizam prikaže u onome što on nije: kao zaštitnik europskih, kršćanskih i civilizacijskih vrijednosti, odlučan u borbi protiv terora i terorizma i tako želi sačuvati europsku zajednicu od kaosa i rasula. Naravno, sve su to laži i paralazi koje padaju na plodno tlo, ali nisu ništa drugo do raskošna mistifikacija

Novi vođa europske (post)fašističke desnice, grlati Matteo Salvini, vođa Sjeverne Lige (Lege Nord), kao i drugi akteri tamošnje scene, poput pravnik Caia Giulia Cesara Mussolinija (ime jasno asocira na starorimskog vladara Julija Cezara), praunuka talijanskog diktatora i uzdanice »Talijanske braće« (Fratelli d'Italia) jasno ukazuju na simptome (neo)fašizma, jer se licemjerno zaklinju kako će se boriti protiv globalizma, diktata političke korektnosti i financijskih moćnika koji kontroliraju svijet, ali kojima bi se po svemu sudeći itekako željeli pridružiti, što u ostalom dobro vidimo na primjeru Austrije i donedavnog tamošnjeg vicekancelara i vođe slobodnjaka Heinz-Christiana Strachea, koji se kompromitirao krajnje bezočnom koruptivnom aferom, kad je ruskim tajkunima ponudio određene privilegije u medijima i građevinskoj industriji, ali uz uvjet da ga za tu uslugu bogato

financijski »obeštete«.

Novi fašisti

Mussolinijev praunuk u svojim javnim istupima rezolutno odbija bilo kakve osobne simpatije prema svom zloglasnom pradjedu i izričito tvrdi: »Fašizam je umro s Benitom Mussolinijem i svatko tko moju stranku Fratelli d'Italia vidi kao nastavljača njegove politike, zapravo vidi fantome«.

Uistinu, novi se fašisti ne zanose obnovom antičkog Rimskog carstva, poput svojih prethodnika, ali su spremni »(o)braniti talijanske nacionalne interese na sve moguće načine« i tu im je Mussolini nesumnjiva inspiracija. Na prošlim parlamentarnim izborima FDL je osvojio 50 zastupnika i senatora (osvojili su dakle nešto ispod 5 posto glasova), što bi prevedeno na euro-izbore (na kojima danas očekuju znatno više) značilo da imaju šansu osvojiti 4 mjesta u EU parlamentu.

A tamo se već nalazi Mussolinijeva unuka Alessandra, koja kao kandidatkinja Berlusconijske Forza Italia želi obnoviti svoj mandat. Također ne smijemo zaboraviti da u rimskom gradskom vijeću sjedi još jedna diktatorova unuka Rachela Mussolini (ispred FDL-a), koja najavljuje novi marš na Vječni grad po uzoru na svog pretka, koji je 1922. sa 60.000 crnokošuljaša iznudio premijersku poziciju, uz slogan: »Italiji je neophodan čovjek koji će nemilosrdno i energično očistiti zemlju od truleži«.

Nedavno je velike polemike izazvao istup aktualnog predsjednika EU parlamenta Antonija Tajanija (na čijem se čelu nalazi od siječnja 2017.), inače bliskog suradnika Silvija Berlusconijske, kad je na Radiju 24 početkom ožujka ove godine rekao: »Mussolini je za našu zemlju učinio brojne pozitivne stvari: gradio je putove, mostove, sportske centre, isušivao močvare i obnavljao industriju«, ali o rasnim zakonima, upotrebi bojnih otrova i otvaranju konc-logora u Etiopiji, istrebljenju Židova i brojnim ratnim zločinima tijekom intervencija u Africi, a posebice tijekom Drugog svjetskog rata, nije rekao ni riječ.

Istodobno, naglasio je kako se distancira od tog istog fašizma (zbog čega i iz kojeg razloga to ne znamo), kojeg u svakoj prilici tako zdušno veliča, kao primjerice kada je drsko pozdravio »talijansku Istru i Dalmaciju«, a na što su u HDZ-u uglavnom gromoglasno odšutjeli. Pa zna se zašto - pripadaju istoj političkoj obitelji.

Vođa, Partija i Narod

I tako, malo po malo, talijansko javno mnijenje se navikava na novu situaciju; prema prošlogodišnjim ispitivanjima tog istog mnijenja, čak 40 posto tolerira, razumije ili čak

odobrava fašističku politiku B. Mussolinija, bez obzira što je kao Hitlerov saveznik nemilosrdno progonio političku oporbu, (u)gušio demokraciju i na koncu zemlju zavio u crno, odveo je u ratni poraz, u gubitničku poziciju i gospodarski krah, nakon čega je slijedila mukotrpa i teška obnova zemlje.

Kao diktator Mussolini je veličao nasilje i mržnju, a u svojoj antikapitalističkoj retorici (koja se dolaskom na vlast izgubila, da bi se oštro preokrenula prema komunizmu, a uz put je zabranio i svako sindikalno organiziranje radnika), ovaj je pokret uspio privući ne samo tzv. običan puk razočaran društvenim rasulom i neredom u državi, već i intelektualce, umjetnike, stručnjake raznih profila, seljake i radnike.

Zašto je imao toliko uspjeha; zar samo zbog toga što je ponudio izlaz iz galopirajuće gospodarske krize? Naravno, i zbog toga, ali zato što je to bio novi »izam«, nova lažna religija koja obnavlja nadu, budi oduševljenje i energiju (ali ubrzo završava u rasulu) i prije svega što nije imala prethodnih uzora u doba novih masovnih politika, o čemu je instruktivno pisao Robert Paxton. Fašizam je nudio mistično jedinstvo Vođe, Partije i Naroda i zato je toliko inzistirao na mitu kao integrativnom političkom faktoru.

Mussolini je tvrdio da fašizam ne treba nikakve isprazne programe i da narod samo treba slijediti svoga vođu, a programi sputavaju i liderstvo i akciju. Jedan od najvećih talijanskih filozofa svoga doba Giovanni Gentile (Mussolinijev ministar prosvjete) tek je 1932. izložio sustavnu fašističku doktrinu koju je Duce potpisao kao svoju, i upravo ta činjenica da fašizam ne počiva na jasnom filozofskom sustavu, odnosno da se javlja u brojnim i različitim oblicima, koje je teško (gotovo nemoguće) objediniti, bila je masama privlačna zbog svoje jednostavnosti i atraktivnosti.

Utoliko je »Vječni fašizam« Umberta Eca, globalne ikone novodobne književnosti, filozofije i uopće kulture i intelektualca od formata kakvog gotovo da više u svijetu i nema, prijeko potrebna knjiga koja jasno i precizno detektira stanje duha i vremena u kojem živimo.

Knjigu je izdao zagrebački TIMpress, u prijevodu i s pogovorom Damira Grubiše i pravi je izdavački potez jer nam nudi fascinantno štivo, analitički promišljeno i bitko i provokativno napisano, kojim je autor pokušao objasniti, kratko i jednostavno, fašističku arhetipologiju. I u tomu je uistinu maestralno uspio. Knjiga se pojavila u lipnju 1995. na engleskom jeziku, a nastala je na temelju predavanja koje je Eco održao u travnju iste godine na Columbia sveučilištu.

Iako je fašizam, kako kaže Eco: zbrkani i konfuzni totalitarizam, mješavina različitih nekoherentnih političkih i filozofskih ideja, »prava košnica proturječja, pojam fašizam se prilagođava svemu, jer je moguće eliminirati iz jednog fašističkog režima jedan ili više aspekata, a i dalje će se moći prepoznati kao fašistički. Oduzmite fašizmu imperijalizam i dobit ćete Franca ili Salazara; oduzmite mu kolonijalizam i dobit ćete balkanski fašizam. Dodajte talijanskom fašizmu radikalni antikapitalizam (koji nikada nije privlačio Mussolinija) i imat ćete Ezru Pounda...za inat ovoj konfuziji smatram da je moguće navesti jedan popis tipičnih obilježja onoga što bih htio nazvatu ur-fašizmom ili vječnim fašizmom. Ta obilježja ne mogu se usustaviti jer su mnoga međusobno proturječna i tipična i za druge oblike despotizma ili fanatizma. Ali dovoljno je da jedno od njih bude prisutno kako bi oko njega mogao koagulirati fašizam«.

Arhetipovi ur-fašizma

I upravo je Eco to i učinio; naveo je 14 arhetipova ur-fašizma (pojam nastao spajanjem riječi fašizam s prefiksom -ur iz njemačkog jezika u značenju stari, originalni, prvi, primitivni), svojevrsnog jezičnog kalambura, budući je i sam sadržaj pojma sastavljen iz mnoštva (ne)povezanih fenomena. Eco navodi: kult tradicije i akcije, odbacivanje modernizma, strah od različitosti, opsesivna ksenofobija i brojne frustracije, antiintelektualizam, strah od (ne)definiranog neprijatelja, prezir prema slabijima, kult heroizma, mačizam, populizam, politički novogovor; sve su to dakle karakteristike koje danas prepoznatljivo dominiraju politikom i ideologijom.

I stoga, kaže Eco: »Moramo paziti da se smisao tih riječi opet ne zaboravi. Ur-fašizam je i dalje oko nas, ponekad u civilnoj odjeći. Bilo bi toliko jednostavnije, za nas, kada bi se na svjetskoj sceni pojavio netko i rekao: »Želim ponovno otvoriti Auschwitz, želim da crne košulje ponovno paradiraju na talijanskim trgovima. No život nije tako jednostavan. Ur-fašizam može se još vratiti u najnevinijim oblicima. Naša je dužnost da ga razotkrijemo i da ukažemo prstom na svaku od njegovih novih formi – svakog dana u svakom dijelu svijeta... Sloboda i oslobođenje zadaci su kojima nikad nema kraja. Neka to bude naša misao vodilja: Nemojte zaboraviti«.

Dakle, elemente fašizma možemo uočiti gotovo na svakom koraku; ovo tvrdim potpuno svjestan da se često zlouporabom ovog pojma, odnosno inflacijom njenog značenja u tzv. javnom prostoru može dogoditi da se onda sve što nam se ne sviđa podvede pod fašizam, a samim time i banalizira i bagatelizira suština izričaja. Međutim, fašizam postupno, prvo neprimjetno, a potom sve otvorenije ulazi u naše živote, (pred)određuje ih, dok se na koncu ne počne i institucionalno oblikovati. Ali, tada je već kasno, možemo samo pratiti razvoj ovog zla u njegovoj »svekolikoj raskoši«, međutim teško da mu se možemo efikasno suprotstaviti, jer se već infiltrirao u sve društvene pore.

Stvari se mogu »popraviti« samo radikalnom operacijom; dakle samo se odlučnim političkim rezom može otkloniti taj fašistički kancer, za što nažalost nitko nema hrabrosti, volje pa ni znanja. Preuzeti odgovornost na sebe mogu samo oni kojima je istinski stalo do drugog čovjeka, a mi danas živimo u društvu posvemašnje ravnodušnosti i egoizma.

Nacionalizam, populizam, kontrola medija, agresivne navijačke skupine (u Italiji, primjerice fašistima su naklonjeni navijači nogometnog kluba Lazio), revizionizam, ksenofobija, imigranti, rasne, vjerske i kulturalne predrasude, sve je to već tu i sve pod blagoslovom moćnih političkih struktura (stranaka i pokreta) koje i da žele (ali ne žele), taj »puzajući fašizam« više ne mogu kontrolirati. Pitanje je samo vremena njegove erupcije i u pravilu pogubnih posljedica koje nakon toga slijede.

A tvrdnje koje se često mogu čuti (i u nas) kako oni koje nazivamo fašistima, to zapravo i nisu, jer u programima njihovih političkih stranaka nema niti jednog odredišta pravog fašizma, čiste su tlapnje, (samo)zavaravanja ili naprosto ideološko sljepilo i (malo)građanska glupost. Uostalom, nitko nikada nije, pa čak ni sam Hitler, uz svu žestoku, antisemitsku retoriku govorio o holokaustu i veličao ga, već se služio zlokobnim eufemizmom »konačno rješenje«.

A kako znamo, taj se novogovor i u nas prečesto zlorabi: pustimo institucije da odrade svoj posao, nitko nije kriv dok mu se ne dokaže krivnja, a što su mase ljudi prije toga stradale i što se društvo zbog toga može okupati u krvi, to naše nacionalističke čistunce i katoličke higijeničare (ni)malo brine; naravno, dok im ti isti ne zakucaju i na njihova vrata.

Tada se logika zaštite vlastite stražnjice stubokom mijenja, ali obično je tada već kasno za sve (nas) i za bilo kakve intervencije.

Polemika s Josipovićem

Fašizam nikada nije bio, niti jest banalnost; on je totalna ravnodušnost prema bližnjem (posebice u nevolji, a uzroci te nevolje mogu biti rasa, vjera, nacija...), uživanje u nanošenju zla i u slijepom izvršavanju zapovijedi, povinovanju autoritetu države, partije i

vođe što potom postaje neupitnom dužnošću. Sve su to i filteri našeg ponašanja, lakmus papiri na kojima se mijenjaju boje, stavovi, uvjerenja...da bi nas na koncu dovelo do fanatizma krvi i tla i spremnosti da se u ime »viših ciljeva« povrijedi i ponizi, na koncu uništi, sve što nije s nama, sve što nije naše. Sve ostalo nema vrijednost i stoga je potpuno opravdano uništiti ga do kraja.

Ti drugi i drukčiji su ništa, pa se tako prema njima i odnosimo; bez ikakvog zazora činimo i najgore stvari i najkrvavije zločine, bez da dvojimo oko vlastitih postupaka. Krivnja i osjećaj krivice prema ničemu, nikomu, prema ništa ne može se imati, jer se i ne može imati ikakav odnos prema ništa. I utoliko istina o »starom«, ali i sve prisutnijem »novom« fašizmu za mnoge ima puno loših strana, ali bez obzira na sve izvjesno je da ima i jednu dobru: nikoga ne ostavlja ravnodušnim, pa čak ni one duhovno impotentne koji nikada nisu »ni lijevo ni desno« (u prijevodu: ni vrit, niti mimo), ali ubrzo i (o)lako na sve pristaju pravdajući to svoje odustajanje od borbe najbanalnijim obrazloženjima i ideološkim floskulama.

Tješe se prihvaćanjem manjeg zla ili odvrćanjem pogleda od »određenih« pretjerivanja (koja su samo, barem si tako utvaraju, kratkoročno štetna) uvjereni kako u konačnici mogu izbjeći »monstruoznim učincima«.

Naravno, sve su to iluzije i za to imamo bezbroj primjera i u nas i diljem svijeta, a za ovu prigodu slikovito ću se poslužiti nedavnom polemikom između bivšeg predsjednika RH prof. dr. Ive Josipovića i prof. dr. Nevena Sesardića, jednog od rijetkih hrvatskih filozofa (s inozemnom adresom), visoke međunarodne reputacije.

U polemiku su se kasnije umiješali i drugi, primjerice prof. dr. Nino Raspudić, a naravno to nije moglo zaobići ni notornog prof. dr. Slavena Leticu, za kojeg bi bilo bolje da se nije ni javio, jer ono najgore što se Sesardiću moglo dogoditi, upravo je to da ga brani jedan takav lik.

Svi su oni osuli drvlje i kamenje po bivšem predsjedniku optužujući ga kako je širokobriješke franjevece (poginule u borbama s partizanima u veljači 1945.) nazvao ustašama, kako opravdava njihovu likvidaciju bez suda i suđenja, a da im krivnja ničim nije dokazana i slično.

Na stranu sada to, koliko Josipović to stvarno čini (ako sam pažljivo pročitao što je napisao, nema tu razloga za iskazan gnjev njegovih kritičara), ali bitno je naglasiti drugo: svoditi priču o ustašama i njihovim pomagačima i kolaborantima na tragičan usud hercegovačkih fratara, bez obzira na sve je neopravdano i neprimjereno; tu se čak ne radi ni o revizionizmu koji Josipović spočitava sugovornicima u polemici, već o činjenici da na cijelu tu priču treba gledati kontekstualno.

Samo tako i tada možemo sagledati ili se barem približiti sagledavanju cjeline istine o ustašama, partizanima, ratu i zločinu. U protivnom sve je moguće dokazati, negirati, razvodniti i pretvoriti u zločin, iako je nesumnjivo svaka egzekucija (posebice ona bez suda i suđenja) zlo i zločin, ma tko to učinio. A nedvojbeno zločine su činili i partizani, ali proglasiti cijeli partizanski i antifašistički pokret zločinačkim, je moguće, ali samo pod uvjetom da se namjerno ignorira povijesni kontekst i revidira društvena cjelina.

Sesardić tvrdi kako je Josipović opsjednut »crnog gujom ustaštva« i podsjeća na njegov govor u Knesetu 2012. koji je zaključio riječima: »Otrovna je guja puštena da izgmiže iz srca naše nacije u pokušaju da se istrijebe Srbi, Židovi i drugi samo zbog toga što oni jesu ili što zastupaju...Trebamo znati: zmija je sada oslabljena, ali je još uvijek tu. Tu je, duboko u našim srcima, tamo gdje počinje stvarna pomirba«.

Nije li to, pita se Sesardić, nastavak, samo na drugi način »poznate teze jednog srpskog historičara o urođenoj genocidnosti Hrvata?« Dopustimo Sesardiću i njegovim nezvanim podpirateljima kako se Josipovićev iskaz može učiniti sumnjivim i opasnim, ali ono što je stvarno dvojbeno i na što je Josipović (barem tako iščitavam) želio upozoriti, sadržano je u konstataciji: »Mnogi pitaju čemu polemika o davnom ratu.

Na žalost, teme Drugog svjetskog rata nisu samo stvar povijesti. Ustašofili su ih učinili temom naše budućnosti. Željom da od zla naprave dobro, od dobra zlo, žele promijeniti vrijednosni sustav. Njihov nužno vodi u mržnju, nasilje i diskriminaciju«. Damoklov mač tu leži srž problema, i utoliko se Josipović s pravom poziva na Eca i na njegov čuveni tekst o vječnom fašizmu:

»Fašizam se danas kao ideologija i pokret, reinkarnira u stotine novih likova (skinheads, nogometni navijači-huligani, kršćanski fundamentalisti i homofobi, ratni veterani koji se pretvaraju u društvene arbitre, evokatori poraženih snaga iz minulog rata, promicatelji nasilja, ksenofobi, šovinisti, militaristi, degutantni zazivači fašističke nostalgije). Pojam fašizma prilagođava se svemu...ta obilježja ne mogu se usustaviti jer su mnoga međusobno proturječna i tipična i za druge oblike despotizma ili fanatizma. Ali, dovoljno je da jedno od njih bude prisutno kako bi se oko njega mogao koagulirati fašizam«.

Fašizam se reinkarnira u stotinu novih lica i likova i upravo o tomu govori maestralna Ecova knjiga; ur-fašizam sve jače priziva vampire prošlosti željne krvi, a migranti oko kojih se danas lome koplja nisu stvarna meta, a još manje uzrok problema; oni su samo »pogodan materijal« koji je iskorišten da se novi fašizam prikaže u onome što on nije: kao zaštitnik europskih, kršćanskih i civilizacijskih vrijednosti, odlučan u borbi protiv terora i terorizma i tako želi sačuvati europsku zajednicu od kaosa i rasula.

Naravno, sve su to laži i paralazi koje padaju na plodno tlo, ali nisu ništa drugo do raskošna mistifikacija i pompozna (kako je to već u tradiciji fašizma) zamjena teza, jer se kroz populističku, šovinističku, a samim time i antikršćansku, antieuropsku i anticivilizacijsku retoriku i politiku nudi već poznata slika svijeta koja nikome nikada nije donijela dobro. Mussolini je bio uvjeren kako snaga i budućnost talijanske nacije ovise o veličini imperija (teritorija) koju će fašisti osvojiti, kao i o broju stanovništva, te je karakteristično podupirao populacijsku politiku, dok je demokraciju smatrao »medijem slabića«.

A njegovi sljedbenici u Španjolskoj i Portugalu, koji nisu izravno sudjelovali u Drugom svjetskom ratu, kako bi o(p)stali na vlasti nakon kraha nacifašizma, morali su tražiti nove, modernizacijske oblike starog sustava vlasti.

Za vrijeme Francova »bijelog terora« (1945. - 1975.) bez traga je nestalo preko 400.000 njegovih republikanskih oponenta (uključujući i 30.000 djece), ali jednako kao i Salazar u Portugalu (njegov profašistički Estado Novo i diktatura prepuna krvi i progona neistomišljenika trajala je sve do 1974.) i španjolski falangisti (fašisti) su bili svjesni kako mogu ojačati svoj »domaći«, ali i međunarodni položaj samo svojevrsnim izvozom svojih ideja, prije svega na prostore Južne i Srednje Amerike, gdje su imali stanoviti povijesno-kulturalni utjecaj.

Slične diktature su se rodile ili učvrstile u Dominikanskoj Republici (Trujillo 1930.- 1961.), u Nikaragvi (Somosa 1936.-1979.), Paragvaju (Stroessner 1954. -1980.) ili Čileu (Pinochet 1973. - 1990.). I u ovom »našem« 21. stoljeću »stari« se fašizam efektno i spretno prisposobljuje novim okolnostima; a kult Vođe kao svojevrsnog oca nacije (zar i mi u Hrvatskoj nismo Tuđmana oduševljeno nazivali tim imenom, a on sam se zanosio određenim frankističkim idejama), nakon ekonomske krize 2008. počeo se punom snagom obnavljati, ali budući su uzroci (vječnog) fašizma danas različiti od uzroka jučer, sukladno »odgovorima« na najveće izazove našeg doba (imigranti, sigurnosna politika ekonomska kriza...) novim se rječnikom (pre)formuliraju stare ideje i koncepti.

Međutim, jedna je stvar konstanta: fašizam uvijek služi elitama da opstanu na vlasti i da šire, jačaju i razvijaju svoju moć i utjecaj. Svojedobno je veliki talijanski estetičar i filozof Benedetto Croce (fašisti su ga protjerali u Napulj u tzv. unutrašnju emigraciju), koji je prezirao fašiste, napisao kako je uz tiraniju, oligarhiju i demokraciju, Mussolini u političku teoriju uveo i četvrti pojam onagrokraciju (talijanski onagro=divlji magarac), vladavinu protuha i probisvijeta koju obilježava njakanje magaraca.

Bio je uvjeren kako je fašizam samo epizoda uzrokovana posljedicama Prvog svjetskog rata. Ali, vidimo kako se ovaj veliki filozof ipak prevario, a upravo nam Eco zorno ilustrira

kako je fašizam, na našu veliku žalost, nešto daleko više i opasnije. To je Damoklov mač koji stalno visi nad glavom naše civilizacije i naših života i koji se s vremena na vrijeme zna spustiti, odrubiti glave i vratiti se u početni položaj, prijeteci da tu radnju može u nedogled ponavljati.

Novi list pratite putem aplikacija za [Android](#), [iPhone/iPad](#) ili [Windows Phone](#).